

УДК 371.32:811.161.2]004.03

Тетяна Бутурлим

ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Нове покоління Y (народилися 1990-2000 рр.) та Z (народилися після 2010 р.) має своєрідний погляд на світ, відмінні ціннісні орієнтири, що не завжди узгоджуються із суспільним ідеалом. Саме тому «Нова українська школа» (2016 р.) покликана виховати у випускника цілісну, усебічно розвинену, здатну до критичного мислення особистість, патріота з активною позицією, інноватора, здатного змінити навколишній світ [3, с. 8]. Одним зі шляхів оптимізації навчально-виховного процесу є систематичне застосування ІКТ. Освіта не має відставати від НТР: використання електронних тестів, презентацій, відеороликів, аудіозаписів, виконання учнями завдань, розміщених на блозі вчителя, що сприяє ефективнішому вивченню навчальних дисциплін. Таким чином, розвиваються вміння спілкуватися державною мовою, підвищується загальнокультурна грамотність, удосконалюється інформаційно-цифрова компетентність учнів (упевнене та критичне застосування ІКТ для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією), формуються підприємливість і вміння навчатися впродовж життя.

Значну роль у забезпеченні якісної освіти відіграють інформаційно-комунікаційні технології. Дана проблема осмислена у працях В. Бикова, А. Гуржія, В. Дивака, М. Жалдака, Л. Карташової, Т. Коваль, В. Лапінського, Н. Морзе, В. Монахова, І. Пліш, О. Смагіної, О. Співаковського та ін. Проблема використання у навчальному процесі відеоуроків залишається малодослідженою.

Учні ХХІ ст. прагнуть навчатися в креативних учителів, які розуміють їхні здібності, потреби, інтереси. «Українська школа буде успішною, якщо до неї прийде успішний учитель», «фасилітатор, тьютор, модератор в індивідуальній освітній траєкторії дитини» [3, с. 18].

Відповідно учитель має самостійно створювати чи обирати унікальні інноваційні форми та методи вивчення дисципліни, щоб зацікавити сучасних учнів. Одним із засобів побудови партнерських взаємин між суб'єктами навчально-виховного процесу є використання ІКТ, оскільки вчитель виступає новатором, а учні творчо переосмислюють розроблений матеріал, конструюють власні ідеї.

Мета статті – описати виховний аспект використання відеоуроків з української мови як одного з різновидів ІКТ, засобів формування гармонійної особистості, яка керується загальнолюдськими цінностями.

Інформатизація освіти є одним із пріоритетних напрямів модернізації системи освіти. ІКТ – це інформаційно-ресурсний, технічний комплекс, який учителі використовують для вдосконалення навчально-виховної роботи в навчальному закладі, адже вони можуть здійснювати не лише інформаційний, а й виховний вплив на особистість. Систематичне використання цікавих, але неоднотипних ІКТ розвивають у старшокласників позитивну мотивацію до вивчення української мови, формують потребу в самовдосконаленні. Для використання відеороликів в урочний і позаурочний час, що відкривають широкі перспективи для візуалізації та інтерактивності навчального процесу, структурування й систематизації мовних знань, необхідною умовою є доступ до Інтернету. У коментарях учитель та учні можуть продовжити навчальний діалог у формі запитань і відповідей, з'ясувати незрозумілі питання.

Викладаючи українську мову, доцільно не лише формувати у старшокласників систему знань, умінь і навичок, а й розвивати в них позитивні якості. Учитель повинен створити програму формування цілісної, гармонійної особистості. Кожне заняття має бути підпорядковане певній виховній меті. Виховний аспект можна реалізувати у вступному й заключному слові вчителя, бесідах, у процесі виконання лінгвістичних завдань, опрацювання дидактичного матеріалу тощо.

Так, на блозі <https://tatianasiltsc.blogspot.com> були розміщені авторські відеоуроки з української мови, кожен із яких має певну виховну мету: «Словосполучення», «Члени речення», «Просте речення», «Складносурядне речення», «Складнопідрядне речення з однією підрядною», «Складнопідрядне речення з кількома підрядними», «Безсполучникове складне речення», «Складне речення з різними видами зв'язку» [2]. Структура відеоуроків така: вступне слово (хвилинка виховання) → пояснення матеріалу з допомогою схем і прикладів із художньої літератури на певну тему → практична робота (аналіз членів речення, словосполучень, речень, виконання електронних тестів, побудова схем речень) →

заключне слово (хвилинка виховання). Він ґрунтується на електронній презентації, оформленій у патріотичному стилі: слайди прикрашені українським орнаментом, картинками навчального (титулки підручників, збірників з української мови) та патріотичного змісту (сердечка, квіти). Відеоуроки супроводжуються релаксуючою музикою, що здійснює позитивний вплив на емоційну сферу старшокласників. Переглядаючи віртуальні заняття, учні мають змогу вдома повторити вивчений на занятті матеріал, з'ясувати незрозумілі питання теорії та практики, а також усвідомити важливість формування потреби в самовдосконаленні. Наведемо приклади вступної частини відеоуроків: хвилинка виховання озвучується вчителем під музичний супровід.

«Словосполучення» (мета – формування потреби вчити рідну мову).

«Чужу мову можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя» (Франсуа Вольтер). Дійсно, незнання рідної мови – свідчення низького рівня мовної культури особистості. Учити її потрібно змалку, проте ніколи не пізно підвищувати мовну грамотність. Сьогодні ви зробите один крок на шляху до цього, засвоївши тему «Словосполучення». Уявіть, що на день народження батьки вам підготували сюрприз: перед вами велика скринька, у ній – менша, а в тій – ще менша, а в тій – ще менша, у якій була ще одна, у тій – ще одна, в останній – маленька із золотим ланцюжком. Так і в українській мові: щоб дістатися того заповітного, бажаного – вільного володіння рідною мовою, потрібно вивчити її будову: звуки, букви, морфеми, слова, словосполучення, речення, текст. Одній зі складових ми присвяtimo сьогоднішнє заняття.

Учням можна запропонувати написати вдома власне висловлення про необхідність вивчення рідної мови; на електронну пошту відправити виконаний аналіз трьох словосполучень за розглянутою у відеоурокі схемою.

«Члени речення» (мета – формування потреби у створенні гармонійної сім'ї).

«Любити — це значить знаходити в щасті іншого своє власне щастя» (Готфрід Лейбніц). Дійсно, гармонійна сім'я ґрунтується на взаємному коханні, взаєморозумінні, взаємодопомозі, взаємопідтримці, відданості, стимулюванні особистісного розвитку один одного. Ми – творці власного щастя. І саме від нас залежить, чи ми будемо духовно помирати, страждати, ненавидіти, терпіти гендерне насилля, чи насолоджуватимемося життям у створеному нами земному раю. Щоб запрограмувати себе на формування зразкової сім'ї, рекомендую систематично промовляти текст позитивної афірмації, який ви можете створити самостійно. Один із варіантів виконаємо зараз: «Щодня

спрямовую позитивну енергію на образ бажаної сім'ї, тому що хочу бути щасливою (-им)! Знаю: буду найближчим другом і порадником для свого коханого (своєї коханої)! Упевнена, що спільними зусиллями ми побудуємо гармонійну сім'ю, де пануватимуть любов, щирість, спокій, взаєморозуміння, взаємопідтримка! Я – красива (-ий), розумна (-ий), успішна (-ий) жінка (чоловік)! Я – автор власного життя! Саме від мене залежить, якими будуть взаємини в майбутній сім'ї! Вірю, що друга половинка десь чекає на мене і ми обов'язково будемо разом! (Вірю, що моя друга половинка – це подарунок долі!)». Подружжя, діти, онуки – це члени сім'ї. Так і в українській мові: речення складається із членів речення.

Удома учні можуть створити у формі тексту бажаний образ майбутньої сім'ї; підкреслити в написаному тексті члени речення, визначити їхній тип; одне з речень зашифрувати (1 – підмет, 2 – присудок, 3 – означення, 4 – додаток, 5 – обставина) та відправити в коментарі до відеоуроку.

«Просте речення» (мета – формування потреби оволодіння ораторським мистецтвом).

«Оратором є лише той, хто в змозі говорити з кожного питання гарно, вишукано й переконливо, відповідно до важливості предметів, на користь часові й для задоволення слухачів» (Тацит). Дійсно, щоб говорити красномовно, потрібно докласти максимум зусиль для розвитку власного словникового запасу, інтелектуальних здібностей, уміння сприймати й відтворювати інформацію. Визначним оратором Древньої Греції був Демосфен. Щоб оволодіти мистецтвом красномовного говоріння, він слухав і аналізував виступи видатних ораторів, запам'ятовував влучні слова, вирази, придумував різні варіанти висловлювання однієї і тієї ж думки, а потім вибирав серед них найкращий. Щодня Демосфен удосконалював вимову: декламував вірші на березі моря, намагаючись заглушити шум прибережних хвиль. У результаті створив власний стиль промов – гнучкий, блискучий, що дозволило йому стати одним із найвидатніших ораторів IV ст. до н. е. Якщо ви хочете виразно і красномовно говорити, почніть із тренування формулювати граматично правильно речення, потім попрацюйте над умінням синтезувати їх у зв'язний текст. А на сьогоднішньому занятті, аналізуючи прості речення, спробуйте усвідомити, що однією з умов досягнення успіху особистості є мистецтво говорити граматично правильно, виразно, емоційно.

Учитель може запропонувати учням скласти програму розвитку власних ораторських здібностей; зробити повний синтаксичний аналіз одного короткого простого речення у вигляді соціальної реклами.

«Складносурядне речення» (мета – формування потреби в читанні української літератури).

«Коли людина припиняє читати, вона перестає мислити» (Дені Дідро). Дійсно, читання сприяє всебічному розвитку особистості: розширюється словниковий запас слів, удосконалюється пам'ять, мислення, сприймання, уява. Інтерес до книги в сучасній молоді трансформувався в комп'ютерні ігри, спілкування в соцмережах. Таким чином, учні неефективно використовують час, коли закладаються основи інтелектуального розвитку особистості. Звідси – невміння висловлювати й аргументувати власну думку, будувати складні та прості ускладнені речення, пов'язувати їх у суцільний текст, нездатність добирати синоніми з метою уникнення тавтології тощо. Лише незначна частина старшокласників турбується про культуру мовлення, більшість розцінюють українську мову як дисципліну, яку необхідно вивчати для вступу до вищого навчального закладу. Проте хотілося б, щоб навчання було не необхідністю, а внутрішньою потребою. Читач XXI ст. повинен знати не лише імена класиків, а й представників сучасної української літератури та їхню творчість. Мирослав Дочинець, Василь Шкляр, Володимир Лис, Ірен Роздобудько, Люко Дашвар, Галина Вдовиченко, Юрій Покальчук, Ліна Костенко – твори цих та інших вітчизняних митців художнього слова обов'язково залишить слід у вашій душі. На сьогоднішньому занятті «Складносурядне речення» будуть використані речення із роману Ю. Покальчука «Озерний вітер». Сподіваюся, що коли ви наступного разу будете читати художній твір, то звернете увагу не лише на зміст і його підтекст, а й на тип речень. Адже справжній мовознавець має бачити й досліджувати лінгвістичний матеріал у будь-якому варіанті писемного мовлення.

Удома старшокласники можуть написати відгук на прочитаний художній твір сучасного автора та створити коротку супроводжуючу електронну презентацію з музикою; зробити повний синтаксичний аналіз використаного складносурядного речення.

«Складнопідрядне речення з однією підрядною» (мета – формування потреби в самовдосконаленні засобами читання художніх творів).

«Хто полюбить книгу, той далеко піде у своєму розвитку. Книга рятує душу від здерев'яніння» (Тарас Шевченко). Дійсно, книга – це неоціненний засіб відродження особистості. Вивчення української мови та літератури не може бути лише необхідністю, а й засобом відновлення душевних сил, подолання негативного емоційного стану. Коли у вас депресія, ніхто не може зрозуміти, довіртеся книзі. У ній

знайдете відповіді на всі питання, якщо уважно проникнете в глибинні підвалини тексту. Навіть у процесі аналізу речень із художніх творів, лінгвістичного аналізу висловлювань видатних людей можна досягти особистісного зростання, виховати в собі толерантність, високодуховність, комунікабельність, дружелюбність тощо. Тема сьогоднішнього уроку – «Складнопідрядне речення з однією підрядною». Речення для практичної роботи дібрані з художніх творів сучасних українських письменників, а також із праць видатних філософів, педагогів. Тому зверніть увагу не лише на структуру речення, їх вид, а також на зміст. Поміркуйте, яка грань особистості потребує самовдосконалення, що потрібно зробити, щоб стати на одну сходинку вище.

Учитель може запропонувати учням скласти електронний тест на вивчену тему, добираючи речення із сучасної української літератури.

«Складнопідрядне речення з кількома підрядними» (мета – формування моральної культури).

«Саме з найнепомітніших, на перший погляд, дрібниць формується моральна суть людини – те, що в широкому розумінні ми називаємо людяністю, гуманністю» (Василь Сухомлинський). Дійсно, дегуманізація українського суспільства є одним з актуальних питань, що потребує негайного вирішення. Світ просто благає нас змінитися, стати толерантнішими до себе й інших, творити добро безкорисливо. «Твої вчинки виявляють рівень твоєї моральної культури», – писав Василь Сухомлинський. Сподіваюся, що сьогоднішній урок допоможе усвідомити рівень власної моральної культури та визначити шляхи самовдосконалення, адже речення, які ми аналізуватимемо, присвячені саме проблемі моралі. В. Сухомлинський називав моральність найніжнішою і найкрасивішою, найнепомітнішою квіткою в букеті. Тому я вам бажаю, щоб ці маленькі квіточки у ваших серцях розквітли і своєю дивовижною красою вражали світ.

Удома учні можуть візуалізувати свій рівень морального розвитку з допомогою малюнка/графіки/скрайбінгу або представити його в поетичній/прозовій формі, створивши супроводжуючу електронну презентацію; надати рекомендації власному «Я» в письмовому вигляді; зробити повний синтаксичний аналіз використаного складнопідрядного речення.

«Безсполучникове складне речення» (мета – формування культури взаємин з особою протилежної статі).

Великий Кобзар у своїх творах завжди робив акцент на актуальних питаннях людства: духовності, соціальної рівності, кохання: «Мені ж, мій Боже, на землі Подай любов, сердечний рай! І більш нічого не да-

вай!» (Тарас Шевченко). Про справжнє кохання, гармонійну сім'ю Т. Шевченко мріяв усе життя, тому так часто у творах митця зустрічаються взаємини чоловіка та жінки. Змальовуючи зраду, гендерну нерівність, дискримінацію прав жінки, страждання «пропащої сили», закликав своїх сучасників і їх нащадків схаменутися, почати поважати один одного, будувати взаємини на засадах любові, рівності, поваги, взаєморозуміння. На сьогоднішньому уроці «Безсполучникове складне речення» використані речення із творчості Т. Шевченка. Сподіваюся, що у процесі лінгвістичного аналізу цитат із творів Кобзаря ви замислитеся на важливості піднятих питань, проаналізуєте власні думки, вчинки та сформуєте потребу вдосконалити власне «Я».

Удома учні можуть створити відеоколаж висловлювань про кохання; зробити повний синтаксичний аналіз використаного складнопідрядного речення.

«Складне речення з різними видами зв'язку» (мета – формування якостей успішної особистості).

Успіх – це те, чого не можна купити в магазині. Шлях до нього – тернистий і виснажливий. Досягнути його може лише той, хто вірить у свої можливості, наполегливо працює, цілеспрямовано йде до мети. «Успіх не приходить, до нього добираються тільки найбільш наполегливі та працелюбні» (Марва Коллінз). Сподіваюся, що в кожного з вас є життєва ціль. Спробуємо запрограмувати себе на успіх із допомогою релаксації. «Ви стоїте біля підніжжя гори, осягаючи зором її висоту. Життєва мета – докотити камінь на саму вершину. Крок за кроком піднімаєтеся вгору, а спека, дощ, сніг, вітер катують вас. Ви зосередилися на меті, забуваючи про всі радощі життя, адже, досягнувши вершини, будете найщасливішою людиною у світі. Рухаєтеся вперед. Груди каміння збивають вас із ніг, але не здаєтесь, продовжуєте виконувати свою місію... Аж ось і вершина... Перед вашим зором відкрився інший світ, де панує гармонія та щастя. Кажете собі та цілому світові: «Я це зробив (-ла!)». Сподіваюся, що проаналізовані речення про успіх, щастя допоможуть вам повірити в себе, можливість бути успішною особистістю.

Учитель може запропонувати учням створити електронну презентацію «Позитивна афірмація «Успішна особистість», дібрати відповідний музичний супровід; побудувати схему трьох використаних складних речень із різними видами зв'язку.

Таким чином, використання розроблених учителем відеоуроків сприяє підвищенню пізнавального інтересу учнів і результативності

вивчення української мови, розвитку інформаційної компетентності, формуванню загальнолюдських цінностей. Учитель ХХІ ст. має йти в ногу з часом, конструюючи інтерактивний, технологічний навчально-виховний процес. До відеоуроків можна додавати завдання практичного характеру: проаналізувати певну мовну одиницю, скласти тест, виконати творче завдання. Формулюючи завдання, важливо не відходити від виховної лінії віртуального заняття. Також слід пам'ятати, що домашні творчі завдання мають пропонуватися учням як один із можливих варіантів узагальнення вивченого.

Отже, виховна мета уроків української мови має реалізуватися в контексті концепції Нової української школи. Виховання не має перетворюватися на моралізаторство: учитель повинен актуалізувати у свідомості учнів потребу вдосконалити власне «Я», надаючи їм широкі можливості для вільного вибору й орієнтуючи на конструктивні шляхи досягнення успіху. Використання ІКТ у процесі вивчення української мови сприяє підвищенню пізнавального інтересу старшокласників, кращому засвоєнню мовознавчих тем, систематизації лінгвістичних знань і вмінь, розвиває потребу підвищити рівень мовної культури, інформаційно-цифрової компетентності. Подальші дослідження будуть присвячені розробці серії відеоуроків «Хвилинки виховання старшокласників засобами української літератури».

Посилання:

1. *Пасечнікова, Л. П.* Формування в старшокласників орієнтації на досягнення життєвого успіху : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / *Л. П. Пасечнікова*; Східноукраїнський нац. у-т імені Володимира Даля. — Луганськ, 2009. — 20 с.
2. Презентація наукової та навчально-методичної роботи вчителя: відео скарбничка. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://tatianasiltsch.blogspot.com/p/blog-page_82.html.
3. Проект для обговорення «Нова школа: простір освітніх можливостей» / *Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян*; заг. ред. *М. Грищенко*. — К., 2016. — 36 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/08/18/4nam-potriben-ne-tyuning-sistemi>.

References (transliterated and translated):

1. *Pasechnikova, L. P.* Formuvannia v starshoklasnykiv orientatsiy na dosiahnennia zhyttevoho uspihu : avtoreferat dys. ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.07 «Teoriya i metodyka vyhovannia» (Formation of senior students' orientation for reaching life success : Synopsis of Ph. D. thesis in Pedagogy: Speciality 13.00.07 «Theory and methods of education» / Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dal. Luhansk, 2009, 20 p.

2. Presentatsiya naukovoї ta navchalno-metodychnoї roboty vchytelia: videoskarbnychka (Presentation of teacher's scientific and educational and methodological work: video collection) [Electronic resource]. Available at : https://tatianasilts.blogspot.com/p/blog-page_82.html. – Name from the screen.
3. Proekt dlia obhovorennia «Nova shkola: prostir osvitykh mozhlyvostei» / L. Hrunevych, O. Elkin, S. Kalashnikova, I. Kobernyk, V. Kovtunets, O. Makarenko, O. Malahova, T. Nanaeva, H. Usatenko, P. Hobzey, R. Shyian; ed. by M. Hryshchenko (Project for discussion «New school: space of educational opportunities»). Kyiv, 2016, 36 p. [Electronic resource]. Available at : <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/08/18/'nam-potriben-ne-tyuning-sistemi>.

Стаття надійшла до редакції 15.06.16

Т. Бутурлим

Виховання старшокласників у процесі вивчення української мови засобами інформаційно-комунікаційних технологій

У статті проаналізовано один зі шляхів формування гармонійної особистості у процесі вивчення української мови. Наведено приклади 8 виховних хвилин, що містяться у вступній частині відеоуроків для старшокласників: «Словосполучення» (формування потреби вчити рідну мову), «Члени речення» (формування потреби у створенні гармонійної сім'ї), «Просте речення» (формування потреби оволодіння ораторським мистецтвом), «Складносурядне речення» (формування потреби в читанні української літератури), «Складнопідрядне речення з однією підрядною» (формування потреби в самовдосконаленні засобами читання художніх творів), «Складнопідрядне речення з кількома підрядними» (формування моральної культури), «Безсполучникове складне речення» (формування культури взаємин з особою протилежної статі), «Складне речення з різними видами зв'язку» (формування якостей успішної особистості). Використання розроблених відеоуроків сприяє підвищенню пізнавального інтересу учнів і результативності вивчення української мови, розвитку інформаційної компетентності, формуванню загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: виховання, старшокласники, інформаційно-комунікаційні технології, відеоуроки, українська мова.

Т. Buturlym

Senior Pupils' Upbringing while Learning Ukrainian Language by Means of Information and Communicative Technologies

The article analyses one of the ways of formation a harmonic personality in the process of Ukrainian language learning. Examples of 8 educational minutes, which are included in the introductory part of video lessons

for senior students are given: «Word-combination» (formation of the necessity to learn native language), «Parts of sentence» (formation of the necessity to create harmonic family), «Simple sentence» (formation of the necessity to master oratory), «Compound sentence» (formation of the necessity to read Ukrainian literature), «Complex sentence with one subordinate clause» (formation of the necessity in self-improving by means of reading fiction), «Complex sentence with some subordinate clauses» (moral culture formation), «Parataxis complex sentence» (formation of the culture of relationships with the person of opposite sex), «Complex sentence with various types of connection» (formation of the quality of successful personality). Using designed video lessons improves pupils' cognitive interest and the effectiveness the Ukrainian language learning, the development of information competence, and the formation of human values.

Key words: upbringing, senior pupils, information and communicative technologies, video lessons, the Ukrainian language.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. М. Вдович